

1. Розвиток системи захисту населення від надзвичайних ситуацій в 2004 році

Захист населення, об'єктів економіки, національного надбання від згубного впливу надзвичайних ситуацій техногенного, природного або іншого характеру є невід'ємною складовою системи забезпечення національної безпеки України. З урахуванням цього значні зусилля центральних та місцевих органів виконавчої влади у 2004 році спрямовувались на підвищення рівня захищеності населення і територій від надзвичайних ситуацій.

Загальний стан техногенної та природної безпеки України у звітному році залишався стабільним з точки зору співвідношення різних видів НС та їх територіального розподілу.

У порівнянні з 2003 роком, загальна кількість надзвичайних ситуацій у звітному році зменшилася на 9,2%, при цьому кількість надзвичайних ситуацій техногенного характеру зменшилась на 20%, а кількість надзвичайних ситуацій природного характеру - майже на 10 %. При цьому занепокоєння викликає факт значного збільшення як кількості загиблих - на 6,2% так і кількості постраждалих майже - на 13%.

Зміни у кількості НС за класами, порівняно з попереднім роком, такі:

- кількість НС техногенного характеру зменшилася з 195 до 156;
- кількість НС природного характеру зменшилася з 111 до 100;
- кількість НС іншого характеру збільшилася з 9 до 30.

У 2004 році територія, населення та господарство України знаходились під комплексною дією факторів, що негативно впливають на життєдіяльність країни через виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, погіршення навколишнього природного середовища, загибелі людей та економічних втрат.

Найбільш характерними чинниками виникнення природних надзвичайних ситуацій та катастроф у 2004 році традиційно були стихійні явища метеорологічного, гідрологічного та геологічного характеру, а саме:

- стихійні гідрометеорологічні явища, для яких характерна підвищена повторюваність;
- активізація зсувних процесів у всіх регіонах держави, в тому числі на території майже 200 міст і селищ міського типу;
- розвиток провальних форм карсту, які спостерігаються значній території;
- підтоплення, в зоні впливу яких опинились 541 місто і селище та більше 450 сільських населених пунктів;
- землетруси, виникнення яких є ймовірним з урахуванням глобальної активізації сейсмічних процесів.

Подальший розвиток промисловості, надвисока її концентрація в окремих регіонах, існування великих промислових комплексів, на яких зосереджено потенційно небезпечні об'єкти різної категорії та потужності, обумовлювали велику вірогідність виникнення техногенних надзвичайних ситуацій. Особливу загрозу становили:

- радіаційно небезпечні об'єкти, до яких відносились 15 енергоблоків атомних станцій, об'єкт "Укриття", понад 3 тис. об'єктів, на яких використовуються джерела іонізуючого випромінювання, хвостосховища підприємств з переробки урану, які містять близько 66 млн. тонн радіоактивних речовин;
- понад 1,5 тис. промислових об'єктів, на яких зберігається або використовується більше 300 тис. тонн небезпечних хімічних речовин і у зони можливого хімічного

зараження яких можуть потрапити понад 250 адміністративно-територіальних одиниць, де мешкає понад 17 млн. осіб;

- магістральний аміакопровід протяжністю понад 1000 км;
- понад 160 тис. га земель, зайнятих під нагромадження відходів, загальна кількість яких перевищує 5 млрд. тонн, причому близько 60 млн. тонн належать до 1-3 класів хімічної небезпеки;
- понад 1,5 тис. пожежовибухонебезпечних об'єктів, на яких зосереджено близько 13 млн. тонн твердих та рідких небезпечних речовин;
- крупні водосховища і, насамперед, Дніпровський каскад гідроспоруд;
- понад 43 тис. км магістральних трубопроводів по території України, з них: магістральних газопроводів - 35 тис. км, магістральних нафтопроводів - 4 тис. км, продуктопроводів - 3,3 тис. км;
- транскордонні потенційні загрози, в тому числі АЕС у Росії, Литві, Болгарії, Угорщині та Словаччині, підприємства хімічної промисловості, які розміщені в прикордонних районах.

Загалом в Україні на кінець 2004 року Державний реєстр потенційно небезпечних об'єктів містив докладні відомості про 8968 об'єктів. Крім того, до Державного реєстру об'єктів підвищеної небезпеки внесено 4568 об'єктів підвищеної небезпеки, процес ідентифікації яких практично завершений.

З урахуванням загального стану техногенної та природної безпеки України, основними завданнями системи цивільного захисту, що виконувались у 2004 році, були: у сфері державного управління:

- об'єктивна оцінка стану природної та техногенної безпеки та визначення конкретних завдань і заходів щодо її підвищення. Основні результати цієї оцінки викладені в Національній доповіді про стан техногенної та природної безпеки в Україні в 2003 році, Національній доповіді України про гармонізацію життєдіяльності суспільства у навколишньому природному середовищі, Доповіді про стан промислової безпеки в Україні та підсумки роботи органів Держнаглядохоронпраці за 2003 рік тощо;
- удосконалення нормативно-правової бази забезпечення функціонування і розвитку системи цивільного захисту, створення та впровадження механізму реалізації прийнятих законів на всіх рівнях. Основну роль відіграло прийняття Закону України "Про правові засади цивільного захисту", що надало можливість створити базову доктрину, яка визначає правові, економічні і організаційні засади реалізації державної політики у сфері цивільного захисту щодо забезпечення безпеки та захисту населення в Україні, економіки і національного надбання від негативних наслідків техногенних або природних катастроф, мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи та інших технологічних аварій;
- створення ефективної сучасної системи цивільного захисту шляхом реформування органів управління та сил Цивільної оборони і пожежної безпеки і створення на їх основі Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту;
- забезпечення функціонування єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру і підвищення її ролі у сфері національної безпеки, зокрема шляхом удосконалення системи планування;

у сфері розвитку аварійно-рятувальних формувань:

- забезпечення постійної готовності сил реагування до дій за призначенням, у тому числі в рамках Програми технічного оснащення Державної спеціальної

(воєнізованої) аварійно-рятувальної служби Міністерства з питань надзвичайних ситуацій;

- проведення навчань та тренувань із залученням органів управління всіх рівнів та різних аварійно-рятувальних підрозділів, у тому числі в рамках міжнародного навчання "Rough-and-Ready 2004";
- створення та удосконалення діяльності наявних державних аварійно-рятувальних (комунальних) служб, нарощування зусиль з підтримки їх у постійній готовності та їх державна реєстрація;
- роботи щодо забезпечення обов'язкового обслуговування аварійно-рятувальними службами об'єктів підвищеної небезпеки та окремих територій;
- роботи щодо забезпечення належного функціонування підрозділів місцевої пожежної охорони;
- проведення атестації сил і ліцензування засобів для ліквідації аварійних ситуацій;
- реалізація організаційних і практичних фінансово-економічних заходів, спрямованих на підвищення готовності і розвиток аварійно-рятувальних формувань;
- удосконалення механізму відшкодування витрат, понесених аварійно-рятувальними формуваннями, залучених до проведення рятувальних операцій;

у сфері удосконалення практичних заходів щодо захисту населення від надзвичайних ситуацій:

- забезпечення безперервного функціонування та експлуатаційно-технічного обслуговування систем оповіщення усіх рівнів та ритмічного фінансування їх утримання, виконання робіт у рамках Комплексної програми розвитку системи зв'язку, оповіщення та інформатизації МНС на 2004-2010 роки;
- збереження чисельності існуючих захисних споруд, приведення їх у готовність до використання, прийняття з цією метою Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження захисних споруд цивільної оборони";
- періодичне уточнення планів та забезпечення постійної готовності сил і засобів до евакуації населення, яке проживає у зонах можливих аварій і катастроф техногенного та природного характеру, при виникненні безпосередньої загрози життю та заподіянні шкоди для здоров'я людей;
- обладнання (ремонт) та нагляд за системами протипожежного захисту, особливо на об'єктах з масовим перебуванням людей (гуртожитки, навчальні заклади, вокзали, виборчі дільниці) та в будинках підвищеної поверховості;
- максимально можливе (в межах асигнувань) впровадження протиепідемічних заходів з метою недопущення виникнення інфекційних захворювань;
- оперативне, адекватне реагування на медико-санітарні наслідки надзвичайних ситуацій та їх мінімізація, своєчасне надання встановлених обсягів медичної допомоги постраждалому населенню, особливо при спалахах харчових отруєнь;
- вжиття заходів для запобігання викидам і скидам забруднюючих речовин, особливо у сфері поводження з відходами, пестицидами та агрохімікатами;
- забезпечення проведення навчання керівників усіх рівнів з питань захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, зниження масштабів їх наслідків;
- широке висвітлення проблем природно-техногенної безпеки та захисту населення від надзвичайних ситуацій у засобах масової інформації всіх видів і

рівнів та з використанням мережі Інтернет, особливо через офіційні сайти центральних органів виконавчої влади;

- удосконалення викладання основ безпеки життєдіяльності (ОБЖ);

у сфері запобігання виникненню надзвичайних ситуацій:

- виконання заходів для проведення комплексу організаційних, інженерно-технічних та інших профілактичних робіт для запобігання найбільш вірогідним надзвичайним ситуаціям природного і техногенного характеру в рамках реалізації цільових державних, регіональних і місцевих програм;
- розвиток способів моніторингу і прогнозування надзвичайних ситуацій, взаємодії відомчих систем спостереження і контролю за станом потенційно небезпечних об'єктів;
- оснащення державної гідрометеорологічної мережі спостережень спеціальним устаткуванням і сучасними засобами передачі інформації і зв'язку;
- удосконалення системи контролю за транспортуванням небезпечних вантажів залізничним транспортом;
- забезпечення надійного контролю за станом і експлуатацією гідротехнічних споруд, особливо у період проходження паводків;
- ведення реєстрів небезпечних об'єктів, розробка методології оцінення ризику і збитків від НС техногенного характеру;
- удосконалення інформаційного забезпечення у сфері цивільного захисту шляхом впровадження сучасних технологій та подальший розвиток Урядової інформаційно-аналітичної системи з питань надзвичайних ситуацій;
- удосконалення класифікації надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру та надзвичайних подій у різних галузях господарства шляхом затвердження Порядку класифікації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру за їх рівнями;
- підвищення ефективності систем збору, обробки і доведення інформації про надзвичайні ситуації на основі сучасних інформаційних технологій, зокрема впровадження підсистеми інформаційно-аналітичної підтримки групи функцій інформування про надзвичайні ситуації;
- продовження робіт щодо декларування безпеки потенційно небезпечних виробничих об'єктів та об'єктів підвищеної небезпеки;
- продовження робіт стосовно створення, збереження і використання страхового фонду документації на об'єкти підвищеної небезпеки та системи життєзабезпечення населення;
- накопичення матеріальних резервів усіх рівнів в обсягах, що забезпечать проведення невідкладних робіт, пов'язаних із ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;
- вжиття практичних заходів для сталого функціонування систем життєзабезпечення і безаварійної експлуатації хвостового та шламового господарства;
- посилення пожежного нагляду в лісах і насадженнях, ужиття додаткових заходів щодо недопущення зниження чисельності сил і засобів, призначених для охорони і захисту лісів від пожеж;
- реалізація спеціальних агрохімічних заходів, спрямованих на запобігання наднормативному надходженню радіонуклідів у продукцію сільського господарства;

- поширення набутого вітчизняного та використання зарубіжного досвіду у сфері цивільного захисту, забезпечення повномасштабної інтеграції до європейських та інших міжнародних структур, повноправна участь у системі загальноєвропейської безпеки, постійне підвищення міжнародного авторитету країни у сфері цивільної захисту, в тому числі шляхом участі в проведенні пошуково-рятувальних робіт в Ісламській Республіці Іран.

Таким чином, необхідно констатувати, що протягом 2004 року з метою вирішення завдань щодо захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій центральними та місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування виконано комплекс економічних, правових, організаційно-технічних та інших заходів. Одночасно слід відзначити, що їх виконання супроводжувалось *наступними проблемами*, викликаними як суб'єктивними, так і об'єктивними факторами:

- недостатнє фінансування цільових програм, спрямованих на запобігання виникненню надзвичайних ситуацій;
- недостатній розвиток економічних механізмів регулювання техногенно-природної безпеки, насамперед страхування;
- послаблення захищеності територій внаслідок прискореного та науково не обґрунтованого реформування військ цивільної оборони;
- серйозні складнощі при комплектуванні особового складу за контрактом регіональних та територіальних загонів Оперативно-рятувальної служби;
- недосконала структура управління цивільного захисту на територіальному рівні, явне домінування відомчого підходу;
- слабе методологічне підґрунтя підготовки керівного складу і населення до дій у надзвичайних ситуаціях;
- практична відсутність механізмів впровадження законодавчих актів України з питань цивільного захисту.

Зазначені проблемні питання мають бути під постійною увагою центральних та місцевих органів виконавчої влади, а їх вирішення - пріоритетними завданнями в галузі техногенно-природної безпеки.

З урахуванням вищезазначеного Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2004 році містить узагальнену інформацію про природні і техногенні загрози в Україні, виникнення надзвичайних ситуацій та їх тенденції, оцінку системи реагування і стану цивільного захисту, пропозиції щодо правових і організаційно-технічних заходів, спрямованих на удосконалення системи захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, запобігання і зниження масштабів надзвичайних ситуацій та підвищення ефективності їх ліквідації.